

MEDICAL AND LEGAL ASPECTS OF SUPPORTED DECISION-MAKING¹⁶

Assoc. Prof. Nikolina Angelova, PhD

Department of Health Care,
Faculty of Public Health and Health Care,
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: nikolinaangelova@abv.bg

Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD

Department of Public Law, Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The paper reviews the the various aspects of supported decision-making. The idea to introduce support measures in the Bulgarian legislation needs serious research and consideration. In the proposed draft of Law on Individuals and Support Measures envisages a new regulation of legal capacity and introduces supported decision-making. The range of legal actions which people with mental disabilities can perform is maximally expanded, and legal provisions are established for increasing their ability to make independent decisions. The capacity of people with mental disabilities is assessed only in relation to a specific issue that arose at the relevant time. The hypothesis is that the legal capacity can be changed in certain cases by analogy with the sanity, which is determined for any specific illegal act.*

***Keywords:** supported decision-making mental disabilities sanity,*

***JEL Codes:** I 140, K140*

Конвенцията за правата на хората с увреждания (КПХУ) защитава достойнството, свободата и правото на личен избор, както и независимостта на хората с увреждания, като задължава държавите, които са я ратифицирали, да приемат безусловно, че хората с увреждания имат право на подкрепа при упражняване на правоспособност. КПХУ чрез разпоредбата на член 12 налага реформа на института на настойничеството и попечителството, като регламентира нов правен режим на запрещението. България ратифицира КПХУ на 26 януари 2012 година. КПХУ признава, че някои хора с увреждания се нуждаят от помощ, за да упражнят своя капацитет, затова държавите, които са ратифицирали трябва да направят всичко възможно, за да подкрепят тези лица и да въведат гаранции срещу злоупотреба с тази подкрепа. Подкрепата може да бъде под различни форми - на един доверен човек или мрежа от хора; за различен период от време - може да е необходима от време на време или непрекъснато.

Човек е социално същество. Неговото съществуване е възможно само в определена група и при определени взаимоотношения. Хората се стремят да установят и да поддържат такава власт, при която да могат да поддържат отношения за задоволяване на своите потребности и интереси. Те са в основата на реда, защото социалният ред е гаранция за тяхното безпрепятствено и спокойно задоволяване. Самият социален ред може да се регулира от различни социални системи: морала, религията, традицията, правото. Потребностите на личността се поставят в основата на правото и то започва да се счита за средство за тяхното задоволяване. Това се постига чрез изработване на определени модели на поведение по повод разпределение и обмяна на блага, се отнасят до създаване на подходящи механизми, чрез които да се гарантира стабилността на тези модели.

Правният ред се възприема чрез индивидуалното съзнание на лицата като негови адресати. Човек е съзнателно мислещо същество. Неговата психика – съзнание, воля и чувства

---

¹⁶ The paper is presented in October 28, 2021 at the Online scientific conference RU & SU'21 in the Health Care section with the original title in Bulgarian: МЕДИЦИНСКИ И ПРАВНИ АСПЕКТИ НА ПОДКРЕПЕНОТО ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ.

– го превръща в уникално създание, което е способно самостоятелно да създава, направлява, организира, контролира своята съдба. Един от начините за постигането на неговите цели е използването на силата на правото, за да се регулира, нормира, моделира заобикалящата го действителност. Тези процеси имат за първоначална основа осмислянето на битието, което се извърша от определени позиции, които се явяват еманация на волята. Волята е вплетена в основния закон на чистия практически разум, който гласи: “постъпвай така, че максимата на твоята воля да може винаги да важи същевременно като принцип на едно всеобщо законодателство.”

Човешката цивилизация условно може да се раздели на две големи епохи – домодерност и модерност. В епохата на домодерността човек е все още твърде зависим от условията на средата, защото все още не е натрупал достатъчно познания за да я контролира. Но веднъж повярвал в своите способности – *cogito ergo sum* – човекът започва вече да се възприема не като обект, а като субект. Човешкото общество споява субективността на индивида и междусубективните отношения. От модела на колективността като социална необходимост се преминава към модела на индивидуалността. Същевременно индивидът включва „Ние” в собственото си „Аз” и от „Аз” се преминава в някакво „Ние”. С развитието на цивилизацията индивидите получават по-голяма възможност да задоволяват сами своите потребности и интереси. Нуждата от колектива се изменя и върху отделния човек, осъзнал своята самостоятелност, а не принадлежност към определена група, изисква повече лично пространство.

Правните субекти са човешки индивиди и човешки общности, на които правото признава и позволява да бъдат самостоятелни и отделни участници в правно регулираната сфера на социалния живот. Признаването на социалните субекти за субекти на правото е акт на тяхната юридическа персонификация. Правните субекти получават свойството да приемат правото, да го носят в себе си, да го реализират чрез своите действия, като го превръщат в една пресъздадена по модела на правото правноуредена реалност.

Волята, съдържание на правото, е общата воля, поставена в отношение към индивидуалната воля на отделния човек или към колективната воля на организирана човешка общност. Общата воля е насочена към тези частни воли. Волята на правото определя формите и границите на частната воля, юридизира я като воля в правото. Регулативното действие на правото се осъществява като резултат от поведението на хората, основано на тяхната воля, която следва волята на правото.

Смисълът на правото е да подрежда битието. Правото е необходимо като ред. В процесите на разпределение и обмен субектът участва с другите или чрез другите. Той действа с помощта на другите и тази интерактивност на поведението стои в основата на самия обществен живот. Поради двустранния характер на обществените отношения субектите заемат различни позиции в това взаимодействие и действат от позиции.

Моделите на поведение, заложили в правната позиция, предвиждат различни форми на волята, с които се свързва различно поведение. Самият модел на поведение е предварително ориентиран и свързан с различни форми на волята – свободна, самоограничена, външно ограничена. По този начин формата на волята присъства в модела. Чрез дискурсивните позиции правото въвежда реални модели на поведение, насочени към съзнанието и волята на субектите. Правото разгръща своето действие на поведенческо ниво. Действията и постъпките са материалният предмет на неговото регулиране. Правното въздействие се изразява чрез прехода от обективното в субективното. Субект на поведението – действия и постъпки, - е човекът, надарен с разум и воля. Човекът е разумно и волево същество и чрез съзнанието си възприема предписаните модели на поведение и ги осъществява практически.

Съвременното схващане за правата на човека счита, че биосоциалната природа на човека предопределя признаването и гарантирането на широк спектър от лични, политически, социални и културни права, които се закрепват юридически в национални актове и по този начин получават последващо развитие и конкретизиране. Правата на човека и правата на гражданина съвпадат по дълбокото си социално съдържание като израз на потребностите и интересите на индивида, по целите си и ролята си за осигуряване развитието на човешката

личност. Но правата на гражданина имат освен социално и собствено юридическо съдържание. Те са юридически израз на всеобщото и всеобхватното съдържание на правата на човека и основание за юридически значимо поведение. Чрез системата от права юридическият дискурс се институционализира и стабилизира функционално. В пространствено отношение тази концепция за човешките права се универсализира в две насоки – придобиване на международно значение чрез тяхното признаване и гарантиране в националните законодателства и валидността им между отделните нации под формата на справедливо преразпределение на богатата и ресурсите. Правото отмерва по задължителен начин поведението на хората, като на първо място определя чие поведение е правно значимо. От психологически аспект поведението е човешко деяние, следователно правото определя деяния на човешките индивиди. Правото е насочено и действа чрез съзнанието на хората. Наличието на съзнателно и волево начало е в основата на понятието субект на правото.

“Всяко лице от раждането си придобива способността да бъде носител на права и задължения”. Всеки човек с раждането си става субект на правото съгласно разпоредбата на член 1 от Закона за лицата и семейството (ЗЛС), действащ от 1949 година. От гледна точка на психическото здраве ЗЛС установява три степени - психически здраво физическо лице, физическо лице страдащо от слабоумие и физическо лице страдащо от душевна болест. Психическото страдание като легален термин е съотносимо към непълнолетните и пълнолетните физически лица, които общо са разделени в две групи: лица, които изобщо “не могат да се грижат за своите работи”, които не разбират свойството и значението на своите постъпки и лица, “чието страдание не е така тежко”, като само временно са социално неадекватни или трайно са способни да осъществяват някои несложни социални взаимоотношения. По отношение на тези две групи лица е въведен специален правен режим на защита. Те се поставят съответно под пълно или ограничено запрещение – забрана да реализират самостоятелно свои права и да поемат лично задължения, като това става вместо тях или със съгласието на определен от съда техен представител.

Законопроектът за физическите лица и мерките за подкрепа, предоставен за обществено обсъждане през 2016 година, въвежда цялостно нова философия и предвижда правни инструменти за гарантиране равнопоставеността на лицата с увреждания. По аналогия с Наказателният кодекс, при който вмняемостта на лицето се преценява за всяко конкретно деяние и в новият проект на Закона за физическите лица и мерките за подкрепа се предвижда режим, който не ограничава автономността на лицата с психични разстройства в такава степен, (както при поставянето под пълно или ограничено запрещение).

Новата уредба на дееспособността предвижда въвеждането на подкрепеното вземане на решения. При това максимално се разширява кръга от правни действия, които хората с психични разстройства могат да извършват, и се създават условия за повишаване на способността им да взимат самостоятелни решения. Дееспособността на хората с психични разстройства се оценява само по отношение на конкретен въпрос, възникнал към съответния период от време. Ако се установи, че лицето не е способно да вземе решение по даден въпрос, това не води автоматично до извода, че то е неспособно да вземе самостоятелно решение по други въпроси. В законопроекта мерките за подкрепа се определят за срок до 2 години, а на всеки 2 години съдът ще получава информация за това какво се случва с човека, добре ли се развиват отношенията с довереното лице, справят ли се, има ли нужда от промяна на мерките. Съдът служебно може и по-рано да изиска тази информация. А мерките за защита са само за срок до шест месеца, дотогава ситуация на риск следва да бъде преодоляна.

В същото време следва да се има предвид, че хората с психични разстройства изпитват сериозни затруднения в процеса на вземане на решения поради психично разстройство, интелектуално затруднение или деменция и не разбират информацията или не оценяват характера и последиците на възможните решения. Поради това често хората с психични заболявания неправилно възприемат заобикалящата ги действителност и са податливи на внушения. В резултат на психичните заболявания лицата поради разстройството в емоционалната, мисловната и възприятно-представната сфера не могат да вземат решения, адекватни на средата. Това не им позволява пълноценно да упражняват права и да поемат

задължения или чрез лични действия да се грижат за интересите си и да управляват имуществото си. В същото време самото боледуване също води до загуба на социална компетентност, която може да бъде много по-тежка и поинвалидизираща от симптоматиката и когнитивния дефицит на самото заболяване. Животът в стресова среда също води до редуциране на социалната компетентност.

Подкрепеното вземане на решения включва съвкупност от мерки, основани на доверие между подкрепящ и подкрепен, чрез която доверителна връзка се постига личното упражняване на права (и зачитане на това от всички трети страни). Мерките се определят за конкретни сфери и/или действия, при наличие на затруднения за тях, и винаги се постановяват за определен срок. Общото за всички форми на подкрепеното вземане на решения е новият ценностен фокус – винаги следва да се основават на и да отчитат желанията и предпочитанията на хората. Следва да се има предвид, че обикновено състоянието на хората с психично разстройство, интелектуално затруднение или деменция често не търпи съществено развитие /и на фона на провеждана поддържаща медикаментозна терапия/ през годините и има траен и необратим характер.

Съдът е компетентен да назначи представител при вземане на решение при хората с психично разстройство, интелектуално затруднение или деменция, които не са способни да взимат решения дори и с чужда подкрепа. Представителя взема решения от името на представлявания, като действията му в максимална степен трябва да отразяват реалната воля и предпочитания на лицето, когато това е възможно. Функциите на представлявания са ограничени по обхват и продължителност, доколкото е налице практическа нужда. Действията на представителя при вземане на решение подлежат на съдебен контрол. Следва да се коментира и фактът доколко предвидените производства в законопроекта ще облекчат или обременят хората с психична или интелектуална недостатъчност спрямо сегашното производство по поставяне под запрещение. А също „фактически възможно ли е лица, които имат сериозни затруднения, да определят самостоятелно кой или кои лица да ги подкрепят, в кои случаи да действат или извършат съответни правни и фактически действия при съставянето на предварителна декларация“.

REFERENCES

Dachev, L., (2004), Legal Discourse, Ruse, Ed. Svida. (Оригинално заглавие: Дачев, Л., (2004), Юридически дискурс, Русе, Изд. "Свида").

Kant, I., (1993), Critique of Practical Reason, Sofia, Ed. BAS. (Оригинално заглавие: Кант, И., (1993), Критика на практическия разум, София, Изд. БАН).

Nenovski, N., (1994), Human Rights, Sofia, Ed. Jurispress. (Оригинално заглавие: Неновски, Н., (1994), Правата на човека, София, Изд. "Юриспрес").

<https://issuu.com/bghelsinki/docs/bhc-statement-zapreshenie-2008>).

<https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/>